

ДИЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

Романюк Л. Б.

ВСТУП

В українську та світову історію Західна Україна увійшла як один з найбільш самобутніх регіонів, що був потужним центром національно-політичного та культурно-мистецького життя. Завдяки своєму геополітичному розташуванню ця земля була частиною Центрально-Східної Європи та увібрала традиції й особливості, які притаманні європейській культурі¹. З іншого боку, відчуття близької спорідненості з Наддніпрянською Україною сприяло тісним культурно-мистецьким та громадсько-суспільним зв'язкам. Незважаючи на втрату власної державності і приналежність у різний час до Австрії, Австро-Угорщини, Польщі, Чехії, регіон динамічно розвивався, його суспільне, економічне, політичне та культурне життя становило оригінальну, яскраву і різнобарвну палітру, яка характеризувалася багатоконфесійністю, багатомовністю, багатоетнічністю, і особливою різноманітністю досягла в історичний період другої половини XIX – першої половини XX ст.² Цей відрізок часу є важливою добою розвитку хорового музичного мистецтва, коли виділяються окремі сильні осередки культури та співіснують і пересікаються культурно-мистецькі співочі традиції різних народів.

Серед каталізаторів потужного розвитку музично-хорового життя західноукраїнських земель вибраного періоду підкреслимо провідну роль церкви та перемишльської музичної школи (заснованої у 1829 році греко-католицьким єпископом Іваном Снігурським під назвою «Заведеніє пѣвческо-учительское»), яка впливала на формування українського хорового мистецтва та композиторської творчості. Тут здійснювали підготовку співаків і регентів. Завдяки вихованцям цієї школи хорове виконавство поширювалося територією всієї Західної України. Так, Ю. Лаврівський керував хором семінарії у Львові, хором львівської Ставропігії – Яків Неронович, а згодом М. Вербицький.

¹ Грицак Я. Нариси історії України : формування модерної нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 1998. 249 с.

² Монолатій І. Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 280 с.

Хорові товариства і колективи були започатковані в Чернівцях, Ужгороді та Мукачевому. У часи угорського панування на Закарпатті чи не єдиним культурним осередком була церква, яка виконувала роль об'єднувачого центру, навколо якого гуртувалася українська спільнота. Саме з діяльністю хору Ужгородського греко-католицького кафедрального храму «Гармонія», заснованого у 1833 р. Костянтином Матезонським, пов'язане закладення основ хорової музичної традиції краю. Водночас на початку XIX ст. у Західній Україні працювало багато іноземних музикантів (Вацлав Роллічек, що був диригентом Львівського театру, Франц Ксавер Моцарт), котрі розвивали хорове виконавство, впроваджували європейські традиції в музичну культуру. Кращі мистецькі сили концентрувалися передовсім у Львові, який у період другої половини XIX – першої половини XX ст. був важливим політичним і культурним центром, мав давні традиції та чинив значний вплив на творчі процеси краю. У Львові існували численні товариства та освітньо-виховні музичні заклади, вирувало театральне життя, працювали видатні митці, хорові та інструментальні колективи, відкривалися майстерні з виготовлення інструментів, музичні видавництва, друкарні, регулярно приїздили на гастролі провідні виконавці Європи.

Культурно-мистецькі процеси, що мали місце на теренах західно-українських земель, неодноразово привертали увагу вітчизняних і зарубіжних науковців. Тому увага до праць відомих учених, які у зв'язку з дослідженням своєї галузі торкалися питання розвитку вітчизняної культури, узагальнення ідей науковців, що безпосередньо вивчали цю проблему, а також залучення неопублікованих документів і матеріалів з фондів вітчизняних архівів та використання інформації, вміщеної у періодиці минулого, є тим підґрунтям, на якому базується дослідження розвитку хорової культури Західної України другої половини XIX – першої половини XX ст. у контексті діяльності товариств у визначений період. Відомості щодо окремих різнонаціональних об'єднань («Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок», «Руська бесіда», «Січ», «Сокіл», «Каменярі», «Фрогінн», «Гаскала» тощо) вміщено здебільшого у працях вітчизняних істориків Я. Грицака, І. Монолатія, І. Крип'якевича, М. Грушевського, М. Семчишина, В. Грабовецького, Г. Білавич, Б. Савчука та ін. Необхідною і суттєвою частиною історіографії за темою наукової розвідки є спеціальні праці українських музикознавців, в яких предметом дослідження були різні сфери музичної культури Західної України (М. Загайкевич, Л. Кияновської, М. Черепанина, І Бермес, Л. і Т. Мазепи, Л. Ханик та інших), які відзначали важливість товариств у справі організації культурно-мистецького життя. Метою нашої наукової розвідки є визначення ролі різнорівневих та різнопрофільних українських, польських, єврейських

та інших товариств Західної України у процесі розвитку хорової культури регіону другої половини XIX – першої половини XX ст.

1. Роль громадсько-просвітницьких та музичних товариств широкого профілю діяльності у процесі формування хорової культури Західної України

Друга половина XIX – початок XX ст. були пов'язані з бурхливим розвитком політичного, економічного і культурно-мистецького життя на західноукраїнських землях. Тут діяли осередки різних політичних партій і організацій, що було логічним наслідком подій 1848 р. Суспільно-політичні рухи розбудили до культурно-освітнього і соціально-політичного життя широкі верстви населення регіону. Новою формою його організації у 1860-х роках стали товариства, що виникли на основі нових конституційних законів³. Розвиваючи свою діяльність у руслі актуальних для зазначеного періоду тенденцій та використовуючи правові передумови, громадські зуміли створити розгалужену мережу мистецьких, господарських та політичних організацій, метою яких стало всебічне забезпечення духовних і економічних потреб суспільства. Започаткування низки різнонаціональних громадсько-просвітницьких та музично-мистецьких товариств, у діяльності яких важливе місце займало хорове виконавство, відповідало високому рівню громадської самосвідомості, прагненню різних етнічних спільнот регіону до національного самовираження. Хорове мистецтво, яке завжди було носієм загальнолюдських традицій у духовному всесвіті особливо української нації, тісно пов'язане з етнічною ментальністю, що має глибинні народнопісенні та церковно-хорові традиції. Для Західної України хорова музика стала засобом національного самоствердження, збереження рідної культури в умовах іноземної експансії. Незважаючи на неоднозначність суспільно-політичної ситуації, хорове мистецтво західного регіону постійно зміцнювалося й розвивалося в напрямі від аматорства до професійної майстерності. Тому хорове виконавство посідало одне з провідних місць серед інших видів музикування за інтенсивністю розвитку та масштабом впливу на музичну культуру західноукраїнського регіону.

Новітні суспільно-політичні та культуротворчі процеси призвели до започаткування низки громадсько-просвітницьких організацій, у діяльності яких одне з центральних місць посідало хорове мистецтво. Одним із перших серед українських було організоване товариство «Просвіта», яке впродовж багатьох років залишалося важливим

³ Крип'якевич І.П. Західна Україна. Історія України. Львів: Світ, 1990. С. 280–294.

фактором поширення ідеалів освіти та культури, збереження і піднесення національної свідомості. «Просвіта» розпочала свою діяльність зі Львова, де 8 грудня 1868 р. відбулися перші установчі збори цієї культурно-освітньої організації. Серед її першочергових завдань було видавництво популярних книжок, а згодом відкриття читалень, створення хорових колективів, драматичних і спортивних гуртків, оркестрів, кооперативів, навчальних закладів, завдяки чому до її праці було задіяно широке коло міщан і селянства. Створюючи українську еліту, товариство об'єднало у своєму колі національно-свідомих громадян, незалежно від їх соціального стану, віросповідання та професійної приналежності⁴.

«Просвіта» у Галичині стала масовою і найбільш впливовою, значущою культурно-освітньою силою. Слід відзначити свого роду діяльний універсализм «Просвіти», яка була досить самодостатньою і розгалуженою організацією із тріступеневою структурою: Головний відділ (Централа) у Львові, повітові відділи (філії), читальні (в містах і селах)⁵. Саме «Просвіта» взяла на себе роль всеосяжної громадсько-політичної інституції, матері багатьох культурних і економічних товариств, таких як «Рідна школа», «Сільський господар», «Січ», «Сокіл», «Союз українок» та інших. Для визначення сфер діяльності товариства надважливим було те, що першим головою його центрального відділу у Львові було вибрано композитора, диригента, відомого знавця хорового мистецтва, гімназійного професора Анатолія Вахнянина. Своєю метою воно вбачало: «Щоби якнайскоріше утворити численну інтелігенцію, щоби повеличитися такою літературою, як у інших народів, щоби заснувати український театр, щоби мати українські гімназії й університети»⁶. Серед основних завдань, визначених Статутом товариства, багато пов'язаних із хоровим мистецтвом: 1) заснування хорів, оркестрів, аматорських театральних гуртків; 2) виховання диригентів для гуртків; 3) відкриття курсів для режисерів і диригентів; 4) влаштування драматичних вистав і хорових концертів; 5) організація конкурсів драматичних гуртків та хорів; 6) відкриття бібліотек з музичною (найбільше хоровою – *Л.Р.*) і драматичною літературою.

Як зазначалося у часописі «Народня Просвіта», «найголовнішою формою просвітянської діяльності було влаштування драматичних

⁴ Грушевський М. Історія України / Упорядник А.Ф. Трубайчук. 2-ге вид. стер. Київ : Либідь, 1992. 228 с.

⁵ Грицан А. Просвітня зоря Прикарпаття. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. С. 35.

⁶ Гринів О. «Просвіта»: історія і сучасність. *Українська народна енциклопедія*. Львів : Червона калина, 1996. С. 146.

вистав і концертів»⁷, у яких чільне місце посідали хорові композиції вітчизняних та зарубіжних авторів. Піклуючись про рівень задіяних до музично-хорової діяльності диригентів і співаків, «Просвіта» організувала «Освітні курси», програма яких включала теоретичну (лекційну) і практичну частини. Діяльність курсів сприяла вирішенню проблеми недостачі досвідчених і кваліфікованих кадрів для організації праці в різних сферах культури, у тому числі і хоровому мистецтві. Поширене аматорство давало основні сили виконавців та творців і певною мірою переймало функції професійних організацій⁸. Між музичними фахівцями та любителями на цьому ґрунті постійно точилися суперечки щодо методів роботи. Просвітяни скаржилися, що професійні музиканти не хочуть і не вміють пристосовуватися до умов і потреб, зокрема сільських хорів, натомість професійні митці вважали, що робота в «Просвіті» ведеться не фахово, із залученням дилетантів⁹. Для підвищення рівня хорових колективів проводилися семінари та курси для їх керівників, очолювані визначними галицькими митцями, видавалась інструктивна література, організовувались огляди. Сприяючи вихованню диригентських кадрів для просвітянських хорів, проводили курси для диригентів сільських хорових колективів.

Традиційною для Західної України стала організація повітових конкурсів сільських просвітянських хорів. Такі заходи були невинуватими, адже ці колективи мали низку своїх проблем, а саме: недостатня укомплектованість співаками, нерегулярність репетицій, відсутність розуміння значення хорового співу, деяка некомпетентність диригентів, які часто не мали відповідної освіти, слабка матеріальна база, незацікавленість громадськості тощо. Зокрема, такий конкурс хорів «Просвіти» Станиславщини відбувся 3 лютого 1935 р. у Станиславові. У ньому взяли участь колективи із багатьох прилеглих сіл, а зокрема з Підпечар, Загвіздя, Павелче, Микитинець, Ляцько-Шляхотського та інших. У репертуарі хорів переважали обробки українських народних пісень та оригінальні твори українських композиторів М. Лисенка, Я. Ярославенка, М. Вербицького, В. Безкоровайного, Д. Котка, Г. Давидовського, оскільки такими були вимоги щодо конкурсної програми¹⁰. Першу премію отримав

⁷ Народня Просвіта. 1924. Ч. 10. С. 150–151.

⁸ Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX століття. Київ : АН УРСР, 1960. 191 с.

⁹ Людкевич С. Організація музичного виховання. *Дослідження, статті, рецензії, виступи*. Львів : Видавництво М. Коць, 2000. Т. 2. С. 296.

¹⁰ Листування про проведення конкурсних змагань аматорських гуртків відділів читальень Просвіти. // Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 378. Оп. 1. Спр. 52. 21 арк.

Микитинецький хор під керівництвом молодого, але вже знаного в місті диригента Богдана Ганушевського з творами «Засяло сонце золоте» І. Недільського, «Козака несуть» та «Звідки йдеш?» в обробці М. Леонтовича, «Стелися, барвінку» Г. Давидовського. Виступ колективу відзначався майстерним виконанням конкурсної програми, яскравим і оригінальним трактуванням творів. Заслужене друге місце присуджено хору з Павелче під керівництвом І. Стефанчука, у репертуарі якого «Ой у садку» В. Безкоровайного, «На беріжку у ставка» М. Лисенка, «Ой п'є вдова» М. Леонтовича, «Маруся» І. Стефанчука, що у процесі виконання зумів вдало передати композиторський задум і тонко втілити художні образи хорових мініатюр. Третє місце з гідністю виборов колектив з Підпечар. Його програма включала: «Сміло, други, не теряйте», «Сирота» М. Вербицького, «Могила» Д. Котка, «Казала дівчина» Я. Ярославенка.

Непересічність і важливість події підкреслювалась тим, що спеціально з цієї нагоди місцевим композитором І. Недільським була створена кантата «До пісні», яка об'єднала в урочистому завершальному акорді під керівництвом організатора конкурсу Л. Крушельницького всі хори-учасники та запрошені на свято в якості гостей три колективи зі Станиславова (Кнігинин-Гірки, Кнігинин-Бельведеру та хор «Думка»). Аналізуючи значення конкурсів, один з членів журі І. Смолинський слушно зауважив, що «вони викликають охоту до дальшої невтомної праці, до суперництва, заставляють до боротьби, привчають змагатися за оформлення якоїсь ідеї та йти витривало до ясно зазначеної мети»¹¹. Зацікавлення конкурсами такого плану було значним і давало свої позитивні результати. Подібні заходи стали регулярними, їх рівень зростав, а географія розширювалась і з часом включала територіальні межі всієї Галичини.

Поряд із конкурсами і концертами, присвяченими визначним діячам української культури, щороку відбувалися «Свята Просвіти», до підготовки яких залучали всі повітові читальні, що сприяло зміцненню творчих зв'язків між учасниками філій товариства. Здебільшого ці торжества склалися з двох частин. Свято розпочиналося урочистим Богослужінням, після чого відбувалася «Святкова Академія», яка включала тематичні доповіді та концертні номери, більшість з яких становили хори, підготовані силами товариства за співучасті з іншими колективами і солістами.

Хорові колективи при громадсько-просвітницьких товариствах «Просвіта», «Сокіл», «Зоря», «Січ», «Академічне братство», «Руська

¹¹ Ставничий І. Змагання читальняних хорів Станиславівщини. *Діло*. Львів, 1935, 23 лютого. Ч. 48. С. 3–4.

Бесіда» проводили досить активну концертну діяльність, розвинули світське хорове мистецтво і сприяли популяризації та підвищенню рівня хорового виконавства на теренах Західної України. Організаторами хорів були як аматори, так і професійні хормейстери, котрі були наділені здібностями до створювання творчих колективів, заохочення до співу широких верств громадськості. При товаристві «Руська Бесіда» у Львові 1863 р. поряд із українським театром було організовано один з перших світських аматорських хорових колективів, який за своїм виконавським рівнем наближався до професійного. На Буковині активно діяло українське студентське товариство «Союз», що практикувало, спільно із «Руською Бесідою», музично-декламаційні вечори різного тематичного спрямування, у яких виступи хорових колективів користувалися великим успіхом. В їх репертуарі були народні пісні, а також твори С. Воробкевича, М. Лисенка, П. Ніщинського та інших українських композиторів.

Хорове виконавство було важливим складником мистецької практики різнонаціональних музичних товариств широкого профілю діяльності. Тогочасні аматорські об'єднання вибудовували ефективні магістралі до увиразнення національних ідентичностей завдяки активній культурно-просвітницькій патріотичній діяльності, що сприяло збереженню національної історичної пам'яті. Вони стали основою, на якій професійно зростала ціла плеяда співаків і диригентів, різних за фаховим спрямуванням, а також аматорів. Музичні товариства інспірували заснування консерваторій, оперних театрів, філармоній, утворення хорів, оркестрів, камерних ансамблів, що об'єднували талановитих митців різних національностей, які згодом репрезентували західноукраїнське мистецтво у світі. Серед цих мистецьких утворень багатогранністю вирізняється «Галицьке музичне товариство» (далі – ГМТ), від 1919 р. – «Польське музичне товариство», що діяло у Львові з 1830-х років XIX ст. та об'єднало шанувальників музики і музикантів-професіоналів. Утворені в його рамках колективи займали передові позиції у виконанні різножанрової і різностильової хорової, симфонічної, вокально-інструментальної і камерної музики різних епох. Його концертна діяльність заклала основу музичних традицій не лише Львова, але й усїєї Західної України та вплинула на становлення інших музичних об'єднань. На початкових етапах мистецької практики товариства спостерігається засилля диригентів-аматорів, особливо в першому періоді існування ГМТ, яке поступово змінювалося у напрямі залучення фахових керівників. Товариство дало поштовх до розвитку різних форм музичного життя, однак найбільше – до розвитку хорового виконавства. Склад жіночого та чоловічого хорів ГМТ налічував здебільшого 30–60 осіб. Хорові колективи виконували

велику кількість композицій кантатно-ораторіального жанру (Л. Керубіні, Д. Скарлатті, Й.С. Баха, Г.Ф. Генделя, Й. Гайдна, В.А. Моцарта, Дж. Верді, Ш. Гуно, С. Монюшка, М. Штадлера та ін.), але водночас вони були одними з перших співочих колективів, що співали суто хорову музику (Дж. Перголезі, Г. Аллегрі, С. Монюшка, В. Желенського), у тому числі і тогочасних польських авторів, що потребувало добрих професіоналів-диригентів та вишкolenих виконавців¹².

Діяльність Галицького музичного товариства у Львові мала великий вплив на появу подібних інституцій широкого профілю в інших містах Західної України. Так, на Буковині у Чернівцях з'являється низка австрійських музичних організацій, які серед своїх завдань визначають плекання хорового співу, а зокрема: "Gesangverein" («Співацьке товариство», 1859 р.), "Der verein zur forderung der toncunst in der Bucovina" («Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині», 1862 р.). Протягом сорока років діяльності воно підготувало понад 280 концертів, де прозвучали твори видатних західноєвропейських композиторів. Полікультурне середовище Буковини сприяло тому, що до діяльності товариства були причетні не тільки німці, а й представники інших етнічних груп – румуни, поляки, чехи, українці, євреї (Л. Гоян, Т. Флондор, В. Дузінкевич, А. Гржималі). Співпраця на мистецькій ниві якнайкраще спричинилася до гармонійних поліетнічних контактів. Прикладом міжнаціональної творчої взаємодії була участь хорового колективу українського молодіжного товариства «Союз» у святкуванні 20-річчя німецького "Der Verein zur Förderung vor der Gründung der Tonkunst in der Bukowina" поряд із румунською "Armonia" та представниками Львівської польської консерваторії (1882 р.). І таких прикладів співпраці мистецьких об'єднань та окремих діячів культури було чимало. Зокрема, в рамках урочистостей, присвячених 40-річчю заснування німецького товариства, у 1903 р. відбувся концерт за участю українського хорового товариства «Боян» та румунського товариства "Armonia", на якому була виконана Дев'ята симфонія Л. ван Бетховена, де у величому фіналі хори обидвох об'єднань виконали «Оду до радості». Поряд з німецькими на Буковині діяли румунські багатопрофільні мистецькі об'єднання, серед яких – "Societatea pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina" («Товариство сприяння румунської культури та літератури»), "Junimea" («Юність»), "Academia ortodoxă" («Православна академія»), "Armonia"

¹² Мазепа Т.Л. Соціокультурний феномен європейських музичних товариств XIX – початку XX століть на прикладі Галицького Музичного Товариства : монографія. Львів : Растр-7, 2017. 474 с.

(«Гармонія»), “Lumina” («Світло»), до діяльності яких були причетні відомі румунські музиканти Ч. Порумбеску та Т. Флондора. На їх творче формування значний вплив мала багатогранна постать українського культурно-мистецького діяча, регента, композитора (автора численних хорових творів), письменника, педагога С. Воробкевича. Серед румунських музикантів – етнічних українців – зустрічаємо ім'я В. Васілеску (Василовського), який був організатором та керівником багатьох буковинських культурно-просвітницьких товариств, до складу яких входили хорові колективи.

Серед багатопрофільних мистецьких об'єднань того часу активною діяльністю вирізнялося польське Музичне Товариство імені Станіслава Монюшка (далі – МТМ) (“Towarzystwo Muzyczne imienia Stanisława Moniuszki”), утворене в 1878–1879 рр. у Станіславі на зразок Галицького Музичного товариства¹³. МТМ підпорядковувалося Малопольському Зв'язку Музичних і Співацьких Товариств у Львові. Метою діяльності МТМ було «поширення і плекання – в найширших верствах населення – музики як хорової, вокальної, так і інструментальної». Для реалізації цієї мети серед інших були поставлені завдання: 1) колективне та сольне, вокальне та інструментальне музикування; 2) виконання народної музики; 3) утримання музичної школи (консерваторії); 4) популяризація і розвиток музики в краї тощо¹⁴. Отже, коло поставлених завдань було досить широким і вимагало від засновників насамперед чіткої організації праці.

Товариство активно діяло в мистецькій сфері. Воно організувало симфонічний оркестр, чоловічий, жіночий та мішаний хори. Згодом, за ініціативи голови товариства Вітольда Матоги (Witolda Matogi), було створено аматорський оперний колектив, силами якого здійснено постановки кращих зразків світової оперної музики – «Госка», «Богема», «Мадам Батерфляй» Дж. Пуччіні, «Травіата», «Ріголетто» Дж. Верді, «Кармен» Ж. Бізе, «Євгеній Онегін» П. Чайковського, «Паяци» Р. Леонкавалло, «Галька», «Страшний двір» С. Монюшка тощо, виконання яких було б неможливим без залучення хору. Завдяки зусиллям творчих колективів товариства організовуються концерти хорової, камерної, симфонічної, оперної музики, про що свідчать повідомлення у станіславській періодиці за 1885 р. Так, у квітні того ж року МТМ було виконано кантату «Свати» у двох частинах для хору, солістів і оркестру Міхала Бернадського (Michała Biernadskiego) –

¹³ Echo Muzyczne Teatralne Artystyczne (EMTA). 1879. № 17.

¹⁴ Statut towarzystwa “Teatr im. Moniuszki w Stanisławowie”. // Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Stanisławów, 1879; 1905; 1928; 1933.

художнього директора товариства¹⁵. На іншому концерті під його ж керівництвом прозвучала музика Ф. Мендельсона до «Сну літньої ночі» В. Шекспіра та ювілейна кантата В. Желенського, створена до 200-ї річниці перемоги Яна III Собеського над турками під Віднем. Отже, значну увагу товариство приділяло хоровому мистецтву. Хоровий колектив брав участь в оперних постановках, симфонічних концертах, співав у Вірменському костюлі, був частим гостем на різних громадських заходах, виступав з благодійною місією. Репертуар цього колективу включав твори як класичні, так і сучасні, що сприяло популяризації кращих зрізів світової музичної культури. З огляду на важливість хорового мистецтва у діяльності МТМ. Правління консерваторії запровадило безоплатний курс навчання хорового співу, а самі хори поділило на два курси: підготовчий та основний, що сприяло підвищенню виконавського рівня. Діяльність товариства значно розширилася завдяки створенню філій. Відомо, що вже у 1885 р. з ініціативи директора Станиславівської консерваторії МТМ Альфреда Стадлера в Коломії відкрилася філія МТМ з хоровим колективом та музичною школою при ньому. Такі ж товариства були створені у Болехові (1893 р.), Стрию, Львові (з 1908 р.)¹⁶.

2. Хорові товариства у поліетнічному соціокультурному просторі західноукраїнського регіону

У другій половині XIX ст. активно розвивалися тенденції, започатковані мистецькими товариствами широкого профілю діяльності, аматорське хорове музикування охоплювало щораз більше коло шанувальників музики. Отже, виникає необхідність у товариствах «вузького» профілю», які б займалися тільки однією сферою музикування, але на вищому порівняно з багатoproфільними організаціями рівні. Вони виникають на теренах усєї Західної України і характеризуються нерівнозначністю діяльності. Загалом така демократизація музичного життя пов'язана зі становленням у європейській культурі другої половини XIX ст. національних мистецьких та музичних шкіл. Хорова творчість займає щораз поважніші позиції у композиторській діяльності. Хорове мистецтво піднімається на новий щабель розвитку, поступово формується й розпочинає відлік хормейстерська діяльність у сучасному розумінні.

Хорові товариства, що діяли на теренах Західної України починаючи з другої половини XIX ст., відігравали суттєву роль у розвитку

¹⁵ ЕМТА. 1885. № 86.

¹⁶ Прохання засновників драматичних товариств у м. Болехові, Бережанах, Жешові про затвердження статутів. // Центральний Державний Історичний архів України у Львові (ЦДІА УЛ). Ф. 146. Оп. 58. Спр. 1242. Арк. 1–64.

музичної культури регіону. Ці об'єднання утворювалися як окремі музичні організації або існували при навчальних закладах та інших немусичних інституціях. Переважно такі товариства формувалися на основі національних ознак, подекуди за соціально-класовим чи професійним складом, а основним завданням було плекання народної пісні та поширення хорового співу серед широких верств населення регіону. Серед них – товариство чоловічого співу «Гармонія» (1861 р.), яке складалось з німецько-австрійських урядників, товариство жіночого співу «Конкордія», співочі товариства: «Львівський робітничий хор» (1902 р.), «Хор Львівських друкарів» (1903 р.) «Хор техніків» (1904 р.), «Гейнал» («Сигнал», 1909 р.), «Гендзьба» (1910 р.), «Арфа» (1916 р.), польське співоче товариство «Лютня» (1880 р.) та інші, які діяли у Львові. Останнє дало поштовх до створення аналогічних польських хорових товариств: «Лютня варшавська», краківська, лодзька, радомська, петербурзька та ін.

Хоча метою створення хорового товариства «Лютня» було передовсім плекання і поширення польської музики, його репертуарна палітра охоплювала твори композиторів різних країн, епох та стилевих напрямів, включала композиції різних жанрових різновидів – від обробок народних пісень до оригінальних духовних і світських композицій а саррелла та із супроводом: твори Дж. Палестріни, А. Лотті, Й.С. Баха, Й. Гайдна, В.А. Моцарта, Л. ван Бетховена, Ф. Шуберта, Дж. Россіні, Р. Шумана, Ш. Гуно, Ф. Ліста та ін. У програмах були широко представлені композиції польських авторів: С. Монюшка, М. Гомулки, З. Носковського, Я. Галля, Г. Ярецького, В. Желенського, М. Солтиса, С. Невядомського, П. Машинського, С. Берсона, П. Студзінського, А. Зажицького, М. Сужинського, В. Богданського, Є. Панкевича, Л. д'Арма Дітца та ін. Співоче товариство «Лютня» тісно співпрацювало з ГМТ, що дозволило виконання масштабних вокально-інструментальних полотен Дж. Верді, С. Монюшка, Ф. Мендельсона, С. Невядомського, Г. Ярецького, М. Солтиса тощо. Архівні документи та тогочасна періодика свідчать про співпрацю з хорами «Ехо-Матір», «Львівський Боян», «Бард» «Академічний хор», симфонічний оркестр Львівської філармонії, оркестрами 15-го і 30-го піхотних полків. Виступала «Лютня» також під орудою відомого італійського композитора Р. Леонкавалло, виконуючи фрагменти з його опери «Медічі», та композитора, директора Сікстинської капели Л. Перозі, співаючи його ораторії «Муки Христові», «В'їзд Христа до Єрусалима», фрагменти із «Мойсея».

«Лютня» була тим товариством, що поєднало у любові до співу поляків та українців. Серед його учасників були відомі особистості, українські музичні діячі, композитори й диригенти, які, не маючи

на той час своїх подібних національних організацій, долучалися до співу у польських (А. Вахнянин, В. Шухевич, С. Федак, О. Нижанківський, Р. Прокопович, Г. Топольницький, Ф. Колесса, О. Мишуга)¹⁷. Українці також ставали керівниками цього хору, як-от диригент Львівської опери Антін Рудницький у 1932–1934 рр. Важливим є те, що до репертуару хору були включені також твори деяких українських композиторів, серед яких – М. Лисенко, А. Вахнянин, П. Ніщинський, М. Вербицький, С. Воробкевич, а також обробки українських народних пісень. Колектив упродовж багатьох років був учасником концертів на пошанування Т. Шевченка та М. Шашкевича. Згодом досвід співу у «Лютні» допоміг у створенні українського музичного хорового товариства «Львівський Боян» та інших. Така міжетнічна мистецька комунікація в багатонаціональному середовищі Західної України була типовим явищем для того часу і сприяла розвитку різних сфер культури, у тому числі й музично-хорової.

Колектив «Лютні» інспірував утворення інших хорів у багатьох містах і містечках регіону: Станиславові, Перемишлі, Бродах, Любіні, Риманові, Сяноку, Стрию, Тернополі, Тарнуві, Золочеві, Жовкві, а також львівських хорових колективів «Ехо» і «Гендзьба». У Станиславові кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. розвивалися українські, польські та єврейські хорові товариства й організації, поява яких спонукала до активізації творчого процесу, зростання рівня виконавства. Провідна роль у піднесенні культури Станиславова зазначеного періоду належала хоровим товариствам, які вирізнялися за змістом, формами та рівнем своєї діяльності. Деякі з цих організацій функціонували протягом тривалого часу і зробили значний внесок у процес піднесення музичного життя міста і краю; інші мали значення епізодичних. Однією з таких організацій було польське «Співацьке товариство ім. Шопена» (“Towarzystwo śpiewacze im. Szopena”), засноване на початку ХХ ст. у Станиславові. Своєю метою воно визначало «плекання музики і співу»¹⁸. У 1930-х роках під час головування Альфреда Стадлера (Alfred Stadler) виникла необхідність змінити назву на «Хорове товариство ім. Ф. Шопена» (“Towarzystwo chóralne im. Szopena”), а відповідно і напрям діяльності організації, що спрямувала свої зусилля на розвиток виключно хорової музики. У подібному напрямі розвивалося і польське «Робітничє музичне

¹⁷ Maslowski J. Koncert inauguracyjny filarmonji Lwowskiej. *Gazeta Lwowska*, 1935. № 256. 9 list. S. 2.

¹⁸ Рішення Галицького намісництва про затвердження статуту «Товариства співацького ім. Ф. Шопена» в Станиславові. // Центральний Державний Історичний архів України у Львові (ЦДІА УЛ). Ф. 146. Оп. 25. Спр. 5329. 24 арк.

товариство» (“Robotnicze Towarzystwo Muzyczne”), яке згодом змінило назву на більш відповідну – «Робітничий хор у Станіславові» (“Chór Robotniczy w Stanisławowie”). Як бачимо, найбільше хорових товариств були саме польського походження, але до їх діяльності долучалося чимало українців, євреїв, німців тощо.

Значний поступ музичної культури того часу зумовлений виникненням у різних місцевостях краю численних українських музичних товариств, творчих об'єднань та навчальних закладів, поява яких спонукала до активізації концертного життя, зростання рівня виконавства, у тому числі хорового, формування досить потужної композиторської та музикологічної плеяди. Визначною рисою цього руху було й те, що він особливо яскраво проявився у створенні багатьох хорових колективів, більшість з яких існувала при музичних або громадсько-просвітницьких товариствах¹⁹. Хоровий спів, що здавна був притаманний українському народу, набуває у Галичині кінця XIX ст. великого розмаху і отримує характер масового аматорського виконавства. Хорове виконавство піднімається на новий щабель розвитку, і саме в цих умовах формується й бере свій початок диригентсько-хормейстерська діяльність у сучасному розумінні. Велику роль у цих процесах відіграло українське хорове товариство «Боян», засноване у Львові 1891 року. Згодом його філії були відкриті у багатьох містах Галичини (Перемишль, Бережани, Стрий, Коломия, Станіславів, Чернівці, Тернопіль, Дрогобич, Тербовля, Калуш, Борислав, Сянок, Броди, Кіцмань, Чортків та ін.), у Наддніпрянській Україні (Київ, Полтава) та в діаспорі (Нью-Йорк, Детройт (США), Вінніпег (Канада)). Створення музичного осередку, навколо якого могла б гуртуватися українська громада і який сприяв би розвитку музичного мистецтва, з одного боку, а з іншого – склав би гідну альтернативу вже наявним польським і німецьким музичним товариствам, було першочерговим завданням передових кіл української громадськості. Головним завданням організації, як відзначалося в офіційно затверженому Статуті, було плекання українського хорового і сольного співу, а також інструментальної музики²⁰. Свою діяльність товариство розгорнуло за декількома напрямками: освітньо-виховним, просвітницько-пропагандистським, концертно-виконавським, видавничо-публіцистичним. Українські товариства «Боян» активно діяли на теренах Західної України, сприяючи організації хорів у селах

¹⁹ Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. Тернопіль : СМП «Астон», 2000. С. 101–102.

²⁰ Ханик Л.Р. Історія хорового товариства «Боян». Львів : Поліграфічний технікум УАД, 1999. 122 с.

і містечках та допомагаючи їм творами зі своєї бібліотеки. Демонструючи приклад невтомної подвижницької праці, товариство залучало до лав прихильників хорового музичного мистецтва ширші кола громадськості. Хори в селах, поряд з читальними і драматичними гуртками, були тими центрами просвіти і культури, до яких горнулася українська громадськість. Участь у таких колективах була своєрідною формою боротьби за національні права.

З нагоди 10-літнього ювілею «Львівського Бояна» 29 червня 1901 р. у Львові відбувся історичний з'їзд Боянів, на який було запрошено представників від кожного товариства²¹. На з'їзді була прийнята постанова про утворення «Союзу Боянів» з метою кращої координації діяльності організацій у справі розвитку національної музичної культури краю. Серед важливих питань, які обговорювалися на зібранні, були такі, що безпосередньо торкалися роботи товариств у видавничій і освітньо-виховній сферах. Було вирішено розпочати створення у містах дислокації «Боянів» музичних видавництв (які б публікували найбільше національну хорову літературу), музичних шкіл (у яких би виховувалися співаки, для поповнення хорових колективів), започаткувати композиторські конкурси на кращі твори з метою виявлення нових творчих обдарувань, що стало важливим у тому числі і для процесу розвитку національного хорового мистецтва. Втілення у життя постанов цього історичного з'їзду досить активно розпочав «Станиславівський Боян» уже з наступного року своєї діяльності. Рішучим кроком у цьому напрямі було створення за ініціативи композитора Дениса Січинського у 1902 р. однієї з перших у Галичині українських музичних шкіл нової формації при хоровому товаристві «Станиславівський Боян». Це стало етапною подією історії культурних змагань за національну освіту²². Її значення не вичерпується локальним рівнем одного міста, а поширюється на територію Галичини. Школа була одним з вартісних осередків національної музичної освіти і культури, навколо якого розвивалося мистецьке життя міста і краю, а музична освіта стала доступною широким колам української громадськості, що сприяло професіоналізації культурного середовища та створило добру основу для підготовки музично грамотних співаків для хорових колективів. Логічним продовженням цієї боротьби була реорганізація музичної школи у філію Вищого

²¹ Рух руських товариств. *Діло*. Львів, 2.07. 1901. Ч. 146.

²² Романюк Л.Б. Музично-хорове товариство «Станиславівський Боян»: етапи становлення та розвитку (до 110-ї річниці з дня заснування). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. № 2 (17). Тернопіль–Київ, 2006. С. 60–67.

музичного інституту імені М. Лисенка у Львові (1921 р.). Вищий музичний інститут, який від 1912 р. носив ім'я Миколи Лисенка, було засновано у Львові під егідою «Союзу співацьких та музичних товариств» у 1903 р. На його чолі стояли відомі діячі українського музичного мистецтва А. Вахнянин, С. Людкевич та В. Барвінський. Починаючи з 1913–1914 рр., коли директором інституту став С. Людкевич, впроваджується спеціальність «Хоровий спів», метою якої стала підготовка вишколених на відповідному рівні співаків для хорових колективів, що діяли у Львові та інших містах Галичини. Це було важливим кроком у справі підвищення рівня виконавської майстерності серед хорових колективів того часу, а отже, сприяло поступовому відходу від аматорства у музично-мистецькому середовищі.

Окрім хорової концертної та освітньої діяльності, «Станиславівський Боян» відзначився створенням у 1902 р. музичного видавництва, у якому половина видань була присвячена хоровому жанру. Загалом у Галичині нотовидавнича справа розвивалася досить повільно і була сконцентрована переважно в руках власників приватних львівських книгарень, зокрема К. Піллера, К. Вільда, М. Яблонського, які періодично публікували ноти. Крім того, самі композитори практикували видання власних творів літографічним способом. Необхідність збереження зразків оригінальної творчості та поширення передовсім хорового музичного мистецтва серед широких верств громадськості дала поштовх до створення музичних видавництв. Ця справа була започаткована в Галичині у 80-х роках XIX ст. студентами Львівської духовної семінарії, зусиллями яких у 1885 р. було створене видавництво «Бібліотека музикальна»²³. Одним з ініціаторів його появи та музичним редактором був О. Нижан-ківський. Згодом видавництво перейшло під опіку товариства «Львівський Боян». Наприкінці XIX – на початку XX ст. нотну літературу, у тому числі й хорову, видавали також товариства «Просвіта», «Бандурист», «Зоря», «Ліра», «Сокіл», Музичне товариство імені Миколи Лисенка, Наукове товариство імені Тараса Шевченка. Вагому роль у популяризації творів хорового музичного мистецтва відіграло видавництво «Торбан». Окрім Львова, який став центром української нотовидавничої справи, подібні видавництва існували в інших містах Галичини: «Бібліотека музикальна» М. Копка в Перемишлі, «Україна» Я. Оренштайна

²³ Романюк Л.Б., Черепанин М.В. Музичне і театральне життя Станиславова (друга половина XIX – перша половина XX ст.): монографія. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2016. С. 250–253.

в Коломиї²⁴. Нотне видавництво «Станиславівського Бояна» було одним із перших у Галичині. Незважаючи на свою коротку історію, воно відіграло дуже важливу роль як один із засобів поширення насамперед хорових творів галицьких композиторів. Засновником і редактором видавництва був Д. Січинський, який спільно з Є. Якубовичем спричинився до успіху справи. Всього накладом «Станиславівського Бояна» у світ вийшло 22 випуски, які включали головню твори західноукраїнських композиторів – М. Вербицького, І. Лаврівського, І. Воробкевича, Д. Січинського, О. Нижанківського, Й. Кишакевича, С. Абрисовського, А. Кужеля та інших і окремі твори М. Лисенка. Половину з виданого становили хорові твори для мішаного, чоловічого і дитячого хору а cappella та у супроводі фортепіано, їх яскравий національний колорит базувався на нових виразових засобах, що сягали корінням народної творчості, випливали із народних співочих традицій. Іншу частину становила камерно-інструментальна та вокальна музика.

Слід відзначити, що з появою українського товариства «Боян» та з розвитком нотовидавничої справи відбулася значна активізація хорової творчості галицьких композиторів, які часто присвячували йому та надсилали для виконання нові композиції у різних хоровах жанрах. У творчому контакті з товариством перебував і М. Лисенко, який надавав рукописи своїх хорових творів і навіть присвятив йому свою кантату «Радуйся, ниво неполитая». Загалом у репертуарі хорів товариства були обробки українських народних пісень, твори Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Леонтовича, А. Вахнянина, Д. Січинського, М. Вербицького, Г. Топольницького, П. Ніщинського, В. Матюка, О. Нижанківського, П. Бажанського, С. Людкевича, Ф. Колесси, С. Воробкевича та ін. Поряд з композиціями українських авторів хорові колективи «Боян» презентували твори західноєвропейських і східноєвропейських композиторів: Й.С. Баха, Г.Ф. Генделя, Ф. Шуберта, Р. Шумана, Ф. Ліста, Ф. Грубера, Ф. Мендельсона, Е. Гріга, К. Бендла, Р. Вагнера, М. Бруха, П. Чайковського, О. Бородіна. Нові хорові композиції галицьких і наддніпрянських митців найчастіше виконувалися в рамках програм тематичних концертів, наприклад: «Вечір українських хорових новин», «Вечір українських народних пісень», «Вечір колядок і щедрівок» та ін. Великою популярністю серед публіки користувалися монографічні вечори, присвячені Д. Бортнянському, М. Вербицькому, Б. Сметані, О. Нижанківському, А. Вахня-

²⁴ Романюк Л.Б., Черепанин М.В. Музичне і театральне життя Станиславова (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2016. С. 426–437.

нину, К. Стеценку, творчості західноєвропейських композиторів-романтиків (Р. Шумана, Й. Брамса, Ф. Шуберта і Ф. Ліста). Хорове товариство «Боян» перетворилося на потужне мистецьке об'єднання, яке було центром українства у Галичині. У співпраці з іншими українськими організаціями, товариствами та інституціями створювалися цікаві імпрези, урочисті заходи за співучасті кращих мистецьких сил, проводилося вшанування визначних українських діячів. Хорові колективи товариства на території всієї Галичини становили свого роду «творчу лабораторію», в якій молоді галицькі композитори і диригенти українського походження мали можливість безпосередньо втілювати свої художні задуми.

Поруч із мережею товариств «Боян» до розвитку хорового співу в українському середовищі Галичини спричинився Львівський академічний (тобто студентський – *Л.Р.*) хор «Бандурист», заснований як товариство з власним Статутом у 1906 р. за ініціативи о. Северина Сапруна. Це був молодіжний чоловічий хор, до складу якого переважно входили українські студенти вищих навчальних закладів Львова. Хор «Бандурист» був організований під впливом товариства «Боян», співаки якого часто ставали учасниками цього колективу, що налічував упродовж 30 років діяльності близько 50 виконавців²⁵. Головною метою створення товариство «Бандурист» вбачало розвиток української музичної культури та плекання українського хорового і сольного співу, а також інструментальної музики. Для досягнення мети було визначено низку завдань, а саме: виступи у Львові і поза його межами; організація конкурсів музичних творів; формування музичної бібліотеки; проведення курсів теорії і гармонії, співу; музичне видавництво; підтримання українських товариств і хорів у краї та проведення спільних з'їздів і виступів²⁶. До керівництва хором причетні відомі в музичних колах особистості, зокрема: І. Смолинський, В. Безкоровайний, М. Волошин, С. Людкевич, М. Гайворонський, Р. Прокопович-Орленко, Л. Туркевич, І. Охримович, І. Гриневецький, Б. Вахнянин, М. Колесса.

Хор «Бандурист» активно виступав у концертах різного тематичного спрямування. Зокрема, у традиційних ювілейних вшануваннях Тараса Шевченка, Івана Франка, Маркіяна Шашкевича, Івана Мазепи, в авторському концерті Гната Хоткевича, у тематичних імпрезах,

²⁵ Черепанин М.В. Музична культура Галичини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття : монографія. Київ : Вежа, 1997. С. 214.

²⁶ Дело украинского товарищества «Академический хор бандуристов во Львове». // Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 1. Оп. 51. Спр. 1221. 36 с.

присвячених творчості М. Лисенка, К. Стеценка, Ф. Шуберта, у концертах національно-патріотичного спрямування, як-от: «15-ліття бою під Крутами», «Свято стрілецької пісні», концерт «Стрілецька пісня в музиці і слові», вечір українських народних пісень тощо. Його репертуар охоплював твори різних жанрів не тільки українських композиторів М. Лисенка, М. Леонтовича, Ф. Колесси, О. Нижанківського, А. і Б. Вахнянина, С. Людкевича, М. Волошина, Б. Кудрика, П. Козицького, але й західноєвропейських (Я. Галля, Ф. Шуберта, Е. Гріга, Р. Вагнера, Ф. Ліста, В. Желенського). Активні гастрольні подорожі Прикарпаттям, Бойківщиною, Покуттям та Поділлям, виступи у великих містах Західної України хору «Бандурист» сприяли організації подібних хорових утворень («Сурма», «Думка» та ін.), активізації музично-концертного життя, піднесенню рівня національної свідомості, збагаченню мистецької палітри регіону концертами високої художньої якості.

Ще одним українським співочим товариством, метою якого було плекання і поширення серед широкої громадськості Західної України пісенно-хорової музики, стала «Сурма», заснована у 1926–1927 рр. у Львові Т. Купчинським. Цей хоровий колектив здебільшого складався з чоловічої групи «Львівського Бояна» і виконував твори західноєвропейських і українських композиторів²⁷. Історія цього хорового товариства надто коротка, адже воно діяло до 1939 р. під керівництвом Т. Купчинського, В. Неділка, О. Плешкевича, І. Охримовича. Саме за очільництва останнього репертуар хору активно поповнювався творами зарубіжної хорової музики різних національних шкіл, українськими, болгарськими, сербськими, хорватськими, чеськими, польськими народними піснями в обробці Н. Нижанківського, Б. Кудрика. Українська хорова музика також становила вагомую частину співочого репертуару колективу. Твори М. Лисенка, Ф. Колесси, А. Вахнянина, О. Нижанківського, С. Людкевича, В. Барвінського, К. Стеценка, Б. Кудрика ставали окрасою концертів і отримували схвальні відгуки в пресі. Чоловічий хор «Сурма» був частим учасником тематичних концертів, які були підготовлені різними громадсько-просвітницькими та господарськими товариствами. Серед основних – концерт у Кракові до 25-ї річниці смерті В. Матюка (1937 р.), концерт до 25-ліття смерті М. Лисенка (1937 р.), концерт старогалицьких пісень (1938 р.), академія з нагоди 950-ліття Хрещення Київської Русі (1938 р.), концерт до 125-ліття Т. Шевченка (1939 р.). Хор був

²⁷ Дело о регистрации украинско-националистического хорового товарищества «Сурма» во Львове. // Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 110. Оп. 1. Спр. 804. 28 с.

учасником популярних у той час радіоефірів (1937–1939 рр.), співав під час церковних богослужінь, співпрацював на сцені з іншими колективами того часу. Першим українським професійним хоровим колективом, що був організований у Львові в 1937 році, став «Український Студіо-хор», творцем якого був М. Колесса. Упродовж двох років свого існування він діяв під патронатом мистецького об'єднання СУПром («Союзу Українських Професійних Музик») та складався з добре фахово підготовлених студентів та випускників Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка.

Єврейська громада регіону дещо пізніше, порівняно з іншими етнічними групами, активізувала свою діяльність щодо заснування національних мистецьких товариств. Упродовж тривалого часу представники єврейської спільноти були учасниками німецьких, польських та українських організацій. У 1919 р. у Львові на основі декількох уже наявних товариств: єврейського хору «Кінор» (“Kinor”), товариства «Мендельсон» (“Mendelsohn”) та жіночого хору при товаристві “Zirej Jechuda” було утворено поважну музичну інституцію «Єврейське музичне товариство», одним із керівників якого був відомий музичний критик Альфред Пльон. Метою його створення був розвиток хорового співу, симфонічної, камерної та мандолінової музики на основі творчості єврейських композиторів. Хорова секція товариства мала у своєму розпорядженні чоловічий і мішаний хор, що виконував різножанрову та різностильову музику. Чоловічим складом хору керували скрипаль Едвард Сокалер та диригент Израель Файвішіс. Колектив виступав у концертних програмах, присвячених творчості В.А. Моцарта, Ф. Мендельсона, у вечорах єврейської народної музики. Мішаний хор у складі 120 співаків готував виступи під керівництвом І. Файвішіса. Обидва колективи склалися переважно з аматорів, які часто навіть не знали нотної грамоти, але завдяки самовідданій праці диригента вдалося досягнути досить високого рівня виконавської майстерності²⁸. Після І. Файвішіса посаду диригента отримав Володимир Козак, який був диригентом єврейського хору «Кінор», він намагався залучити до участі в колективі добре навчених співаків. У репертуарі мішаного хору переважали єврейські народні пісні та твори композиторів єврейського походження: Л. Левандовського, С. Зульцера, Н. Блюменталю, Ф. Галеві, І. Дунаєвського. Водночас колектив виконував твори Г.Ф. Генделя, В.А. Моцарта, Ф. Мендельсона, Ш. Гуно, Р. Шумана, Я. Галля.

²⁸ Jakubczyk-Ślęczka S. Żydowskie środowisko muzyczne międzywojennego Lwowa. *Musica Galiciana: Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich* / pod. red. G. Oliwy. Rzeszów, 2014. T. XIV. S. 248.

Згодом, у 1928 р. було засноване товариство «Єврейський академічний хор», і подібні хорові утворення активно поширювалися територією всієї Західної України того часу. До діяльності цього колективу долучається чимало відомих музикантів Львова. Зокрема, його першим головою став диригент Е. Варгафтіг, а наступним – відомий львівський композитор Ю. Коффлер. Хор складався зі 100 співаків, переважно студентів вищих навчальних закладів Львова, у його репертуарі були єврейські і польські пісні. З навчальною метою при товаристві проводилися курси сольфеджіо, а також була власна невелика нотна бібліотека. Поява мистецьких товариств стала важливим моментом утвердження єврейської спільноти як самодостатньої, сприяла трансформації національної свідомості цієї етнічної групи у напрямі інтеграції в культурний простір Європи.

ВИСНОВКИ

Отже, динаміка розвитку культурно-мистецького життя Західної України другої половини XIX – першої половини XX ст. має свої оригінальні особливості і разом із тим зумовлена тими процесами, які відбувалися у європейському художньому просторі зазначеного періоду. Для цього часу очевидним є великий підйом у сфері хорового мистецтва, що було зумовлено загальною демократизацією суспільно-політичного життя, відкритістю для взаємовпливів та взаємопроникнення культур різних народів, високим рівнем громадської свідомості, прагненням різноетнічних спільнот до національного самовираження та інтенсивним формуванням і розвитком різнонаціональних громадсько-просвітницьких і музично-мистецьких товариств. Ці об'єднання стали потужними духовно-інтелектуальними центрами національної і творчо-діяльної самореалізації. Товариства «Просвіта», «Рідна школа», «Руська Бесіда», «Сокіл», «Зоря», «Січ», «Академічне братство», «Каменярі», «Фрогсінн», «Гаскала» та інші були активними у справі організації хорових колективів, запровадження курсів і гуртків для підготовки хорових диригентів, а також організації конкурсів хорового виконавства. Їх проведення сприяло підвищенню рівня аматорських хорових колективів, накреслювало перспективи їхньої подальшої творчої діяльності.

Культурно-просвітницька функція музичних товариств найбільше виявилася у домінуванні хорового виконавства як найбільш демократичного виду музикування в регіональній культурній традиції. Активні міжнаціональні контакти у хоровій сфері в рамках цих товариств зумовили динаміку розвитку музичного життя на теренах Західної України. Аматорські музичні товариства широкого профілю діяльності, серед яких – «Галицьке музичне товариство», «Товариство сприяння

музичному мистецтву на Буковині», «Музичне товариство ім. С. Монюшка», «Єврейське музичне товариство» та ін., виявилися не лише головними культурно-просвітницькими та національно-патріотичними осередками регіону, але й створили сприятливий ґрунт, на якому формувалось професійне виконавсько-хорове та диригентське мистецтво. Ці товариства стали ініціаторами заснування музичних шкіл, консерваторій, оперних театрів, філармоній, утворення хорів, оркестрів, камерних ансамблів, що поєднували талановитих митців різних національностей. Хорові колективи, утворені в їх рамках, займали передові позиції у виконанні різножанрової і різностильової музики різних епох, а концертна діяльність заклала основу західноукраїнських музичних традицій та вплинула на становлення інших музичних об'єднань.

Аматорське хорове музикування охоплювало щораз більше коло шанувальників музики і спричинило виникнення товариств «вузького» профілю, які займалися тільки однією сферою музикування. Товариства, що переважно формувалися на основі національних ознак, за соціально-класовим чи професійним складом, основними завданнями вбачили плекання народної пісні та поширення хорового співу серед населення регіону. Отже, різнонаціональні польські, німецькі, українські, румунські, єврейські хорові товариства виникають на теренах усєї Західної України і стають найбільш поширеними музично-мистецькими утвореннями. Серед провідних співочих товариств того часу вирізняються: «Боян», «Гармонія», «Конкордія», «Гейнал», «Гендзьба», «Арфа», «Лютня», «Ехо», «Бандурист», «Сурма», «Кінор», «Мендельсон» та ін. Їх репертуар охоплював твори композиторів різних країн, епох та стильових напрямів, включав композиції різних жанрових різновидів (від обробок народних пісень до оригінальних духовних і світських композицій а capella та із супроводом).

Вагома об'єднуюча функція товариств, коли різнонаціональні та різносоціальні верстви населення широко залучалися до музично-хорового процесу, без сумніву, творила їх феномен і стала стимулом до потужного розвитку та поступової професіоналізації мистецького середовища Західної України. Рівноправні та різнопрофільні товариства стали творцями самобутньої регіональної музичної культури, органічно поєднуючи європейські художні тенденції із традиціями західноукраїнського поліетнічного та полікультурного регіону.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні представлено процес розвитку хорової культури на теренах західноукраїнських земель періоду другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть у контексті поліетнічного середовища регіону. Здійснено огляд мистецької практики низки українських, польських, єврейських громадсько-просвітницьких товариств, серед яких – «Просвіта», «Рідна школа», «Руська Бесіда», «Сокіл», «Зоря», «Січ», «Академічне братство», «Каменярі», «Фрогсінн», «Гаскала» та інші, діяльність яких виявилася активною у музично-хоровій сфері. Охарактеризовано широкий спектр мистецької практики цих організацій у таких аспектах, як: заснування хорів, відкриття освітніх курсів для диригентів; влаштування концертів хорової музики; організація конкурсів хорового мистецтва; відкриття навчальних закладів з метою підготовки музично грамотних виконавців; започаткування видавництва і бібліотек з хоровою літературою тощо. Відзначено, що аматорські музичні об'єднання широкого та вузького профілю діяльності: «Галицьке музичне товариство», «Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині», «Музичне товариство ім. С. Монюшка», «Єврейське музичне товариство» і співочі товариства: «Боян», «Гармонія», «Конкордія», «Гейнал», «Гендзьба», «Лютня», «Ехо», «Бандурист», «Сурма», «Кінор», «Мендельсон» та інші створили сприятливий ґрунт, на якому формувалось професійне виконавсько-хорове та диригентське мистецтво. Наголошено, що ці різнопрофільні товариства відіграли провідну роль у творенні самобутньої хорової музичної культури, поєднуючи співочі традиції західноукраїнського різноетнічного та багатокультурного регіону з європейськими художніми тенденціями другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть.

Ключові слова: хорова культура, громадсько-просвітницькі товариства, музичне мистецтво.

SUMMARY

Activities of societies in the context of the development of the choir culture of Western Ukraine in the second half of the 19th – the first half of the 20th century

The article presents the process of development of choral culture in the Western Ukrainian lands of the second half of the 19th – the first half of the 20th centuries in the context of the polyethnic environment of the region. A review of the artistic practice of a number of Ukrainian, Polish, Jewish public educational societies, including Education, Native School, Russian Conversation, Falcon, Dawn, January, Academic Brotherhood, Stone-

masons, Frogsinn, Gascala and others, whose activity was active in the music and choral sphere. A wide range of artistic practice of these organizations is characterized in the following aspects: establishment of choirs, opening of educational courses for conductors; arranging choral music concerts; organization of choral art competitions; opening of educational institutions in order to train musically literate performers; establishment of publishing houses and libraries with choral literature, etc. It is noted that amateur music associations of broad and narrow profile, such as Galician Music Society, Society for the Promotion of Musical Art in Bukovina, Music Society S. Monyushka, Jewish Music Society, as well as singing societies, such as Boyan, Harmony, Concordia, Geinal, Gendzba, Lute, Echo, Bandurist, Trumpet, Kinor, Mendelssohn and others, created a favourable ground on which professional performing choral and conducting art was formed. It's emphasized, that the cultural partnerships have played a role in the creative self-made choral musical culture, in conjunction with the traditions of the Western Ukrainian ethnic and cultural tendencies in the cultural regions of the second half of the 19th – the 1st half of the 20th centuries.

Key words: choral culture, public educational societies, musical art.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дело українського товарищества «Академічний хор бандуристов во Львові». // Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 1. Оп. 51. Спр. 1221. 36 с.
2. Дело о регистрации українсько-націоналістического хорового товарищества «Сурма» во Львові. // Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 110. Оп. 1. Спр. 804. 28 с.
3. Гринів О. «Просвіта»: історія і сучасність. *Українська народна енциклопедія*. Львів : Червона калина, 1996. С. 146.
4. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 1998. 249 с.
5. Грицан А. Просвітня зоря Прикарпаття. Нариси про історію товариства «Просвіта» на Прикарпатті між двома світовими війнами (1921–1939 рр.) : монографія. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. 180 с.
6. Грушевський М. Історія України / упорядник А.Ф. Трубайчук. 2-ге вид. стер. Київ : Либідь, 1992. 228 с.
7. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX століття. Київ : АН УРСР, 1960. 191 с.
8. Кияновська Л. Сильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. Тернопіль : СМП «Астон», 2000. 339 с.

9. Крип'якевич І. П. Західна Україна. Історія України. Львів : Світ, 1990. С. 280–294.
10. Листування про проведення конкурсних змагань аматорських гуртків відділів читалень Просвіти. // Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 378. Оп. 1. Спр. 52. 21 арк.
11. Людкевич С. Організація музичного виховання. *Дослідження, статті, рецензії, виступи*. Львів : Вид-во М. Коць, 2000. Т. 2. С. 296.
12. Мазепа Т.Л. Соціокультурний феномен європейських музичних товариств ХІХ – початку ХХ століть на прикладі Галицького Музичного Товариства : монографія. Львів : Растр-7, 2017. 474 с.
13. Монолатій І. Особливості міжгенічних взаємин у західно-українському регіоні в Модерну добу : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 280 с.
14. Народня Просвіта. 1924. Ч. 10. С. 150–151.
15. Прохання засновників драматичних товариств у м. Болехові, Бережанах, Жешові про затвердження статутів. // Центральний Державний Історичний архів України у Львові (ЦДІА УЛ). Ф. 146. Оп. 58. Спр. 1242. Арк. 1–64.
16. Рішення Галицького намісництва про затвердження статуту «Товариства співацького ім. Ф. Шопена» в Станіславові. // Центральний Державний Історичний архів України у Львові (ЦДІА УЛ). Ф. 146. Оп. 25. Спр. 5329. 24 арк.
17. Романюк Л.Б. Музично-хорове товариство «Станіславівський Боян»: етапи становлення та розвитку (до 110-ї річниці з дня заснування). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. № 2 (17). Тернопіль–Київ, 2006. С. 60–67.
18. Романюк Л.Б., Черепанин М.В. Музичне і театральне життя Станіславова (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2016. 508 с.
19. Рух руських товариств. *Діло*. Львів, 2.07. 1901. Ч. 146.
20. Ставничий І. Змагання читальняних хорів Станіславівщини. *Діло*. Львів, 23 лютого 1935. Ч. 48. С. 3–4.
21. Черепанин М.В. Музична культура Галичини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття : монографія. Київ : Вежа, 1997. 328 с.
22. Ханік Л.Р. Історія хорового товариства «Боян». Львів : Поліграфічний технікум УАД, 1999. 122 с.
23. Echo Muzyczne Teatralne Artystyczne (EMTA). 1879. № 17.
24. Maslowski J. Koncert inauguracyjny filarmonji Lwowskiej. *Gazeta Lwowska*, 1935. № 256. 9 list. S. 2.

25. Statut towarzystwa «Teatr im. Moniuszki w Stanisławowie». // Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Stanisławów, 1879; 1905; 1928; 1933.

26. Jakubczyk-Ślęczka S. Żydowskie środowisko muzyczne międzywojennego Lwow. *Musica Galiciana : Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich* / pod. red. G. Oliwy. Rzeszów, 2014. T. XIV. S. 245–254.

Information about the author:

Romaniuk L. B.,

Candidate of Study of Art, Doctor of Philosophy,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Music Studies and Instrumental Folk Art
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57, Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine